

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

DOI: [https://doi.org/10.31392/HileyA-POLITICAL-2023.4\(183\).04](https://doi.org/10.31392/HileyA-POLITICAL-2023.4(183).04)
УДК 329.055.2–028.81(477)

ЛІВИЙ РАДИКАЛІЗМ ТА АНАРХІЗМ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ В УКРАЇНІ

LEFT RADICALISM AND ANARCHISM AS A SOCIO-POLITICAL PHENOMENON IN UKRAINE

Васильчук Є. О.,
доктор політичних наук,
доцент Черкаського державного
бізнес-коледжу
(Україна, Черкаси)
e-mail: vasilchuk220384@gmail.com;
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7119-5971>

Vasylychuk E. O.,
doctor of Political Sciences,
Assistant professor,
Cherkassy state business-college
(Ukraine, Cherkassy)
e-mail: vasilchuk220384@gmail.com;
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7119-5971>

Проаналізовано феномен лівого радикалізму та анархізму як суспільно-політичного явища в Україні. Зроблено висновок про те, що питома вага вуличного акціонізму ліворадикальних об'єднань в Україні є відносно незначною через несистемний, спорадичний і спонтанний характер їхньої діяльності.

Ключові слова: лівий радикалізм, анархізм, акціонізм, протестна активність.

The phenomenon of left radicalism and anarchism as a socio-political phenomenon in Ukraine is analyzed. It was concluded that the specific weight of street actionism of left-wing radical associations in Ukraine is relatively insignificant due to the non-systematic, sporadic and spontaneous nature of their activities.

Keywords: left radicalism, anarchism, actionism, protest activism.

Постановка проблеми. На межі ХХ–ХХІ століть радикалізм став реальністю суспільно-політичного життя різних країн, й України зокрема. Його вияви спостерігаються в пропаганді окремими суб'єктами політики

ідей стосовно докорінного переоблаштування суспільства, використання ними крайніх насильницьких засобів для досягнення поставленої мети. Характерною ознакою радикалізму є підвищена агресивність до альтернативних ідей та думок щодо нагальних суспільних перетворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам радикалізації присвячено наукові дослідження Л. Баєвої [1], П. Вознока [3], О. Голобуцького [4], Ю. Давидова [5] та ін. У пропонованій статті здійснюється аналіз феномену лівого радикалізму як вагомої компонентної сучасної політичної радикальної активності, що й визначає актуальність пропонованої статті.

Метою статті є аналіз феномену лівого радикалізму й анархізму в Україні

Виклад основного матеріалу. У процесі розбудови демократичної правової держави постає потреба досягнення балансу інтересів різноманітних суспільних сил та консенсусу різних вірувань, традицій, звичаїв, ідейно-політичних переконань тощо. Через це тиражування радикальних настанов і поглядів, які демонстративно ігнорують та відкидають альтернативні думки й бачення щодо визначення магістральних шляхів суспільного розвитку, застосування екстремістської практики окремими суб'єктами суспільно-політичного життя під час розв'язання нагромаджених у соціумі проблем призводять до зростання конфліктності, поширення опозиційних і протестних настроїв серед населення. Зазначені обставини суттєво ускладнюють розроблення та реалізацію реформістських заходів у державі.

Діяльність суб'єктів політичного радикалізму стала однією з актуальних загроз національній безпеці Української держави. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття радикальна практика еволюціонувала від поодиноких, здебільшого хуліганських учинків до масових акцій, що подекуди супроводжуються масовими заворушеннями, вибухами, підпалами, захопленнями державних установ та ін. Під реальною загрозою опиняються життя і здоров'я людей. На зміну поодиноким радикально налаштованим особам прийшли угруповання з розвиненою системою внутрішньої організації, ієрархії та субординації, які мають досить розгалужений агітаційно-пропагандистський апарат, налагодили систему навчально-тренувальних

таборів, де активісти набувають навичок поведіння зі зброєю та вибуховими речовинами, шліфують тактику протистоянь із правоохоронними органами і под.

Сьогодні спалахи політично мотивованого насильства загострюють наявні соціальні суперечності, порушують баланс прав та інтересів різних соціальних, національних та релігійних груп і загалом негативно позначаються на життєдіяльності суспільства. Безкарність багатьох протиправних учинків, скоєних радикалами, поглиблює серед населення зневіру в здатності держави підтримувати належний громадський порядок, оберігати життя, здоров'я і власність громадян від протиправних посягань.

Радикалізм є поліваріантним і неоднозначним суспільно-політичним явищем. Носіями радикалістських ідей, настроїв та соціальних стратегій є не лише опозиційно налаштовані щодо наявного політичного режиму партії, громадські об'єднання, лідери громадської думки тощо, а й панівні політичні еліти, які прагнуть, не зважаючи на будь-які втрати, реалізувати намічені соціал-реформістські проекти. Радикалів будь-яких політичних таборів об'єднує не лише пристрасне бажання прискорити соціальні зміни, а й неодмінно високий пафос і жорстка критика всього і всіх, що реально чи ілюзорно гальмує ці перетворення.

Отже, у загальному сенсі радикалізм є специфічним типом мислення та комплексом рішучих безкомпромісних дій, орієнтованих на оновлення суспільних відносин шляхом революційної трансформації сутнісних засад суспільства. Його ідейний зміст, форми вияву в реальному житті й носії надзвичайно різноманітні. У сучасній науці усталеним є політичне розмежування радикалізму на «правий», або націоналістичний, та «лівий», що базується на соціалістичній ідеях.

Характерні риси останнього досить обережно відзначені В. Вітюком та С. Ефіровим. У своїх наукових працях вони вказують на те, що лівий радикалізм та його екстремістські модифікації є спробою встановити справедливий суспільний порядок найбільш швидкими засобами. Концепція соціальної справедливості в лівому радикалізмі виникла з уявлень про «вільне» і «справедливе» суспільство рівних. Ця концепція, на думку згаданих науковців, мала вкрай невизначений і водночас фанатично-релігійний характер та породжувала переконання про те, що в ім'я святої визвольної мети доступними є будь-які засоби [2, с. 189].

Лівий радикалізм, який був актуалізований у 1960–1970-х рр. у західноєвропейських країнах і США, і сьогодні зберігає свій внутрішній ідеологічний потенціал та активістський резерв. Попри скорочення чисельності його прихильників, посилення

процесів внутрішньої корозії та диференціації, що зумовлюють розколи й організаційну роздробленість ліворадикальних спільнот, практично в усіх країнах світу продовжують діяти різноманітні анархістські, троцькістські та маоїстські угруповання. Деякі з них стали на шлях революційного терору і збройної боротьби, намагаючись захопити владу в країні.

Так, на Філіппінах поряд із легальною компартією існує підпільна, т. зв. «Комуністична партія Філіппін ідей Мао Цзедуна». Її збройні формування – «Нова народна армія», активно використовуючи терористичні методи, прагнуть дестабілізувати ситуацію в країні.

У Непалі з другої половини 1990-х рр. маоїстські організації були визнані терористичними, а тому їхня діяльність була офіційно заборонена. У 2006 р. маоїсти офіційно припинили нелегальну збройну боротьбу й після десяти років громадянської війни оголосили про перехід до мирних форм участі в політичному житті країни.

В Індії маоїсти очолили селянський партизанський рух, який охопив понад 180 районів країни. Позиціонуючи себе як захисників найбільш знедолених прошарків населення, вони скоюють напади на посадових осіб органів державної влади, поліцейські відділки, заводи тощо.

Активно про себе заявляють ліворадикальні організації в країнах Південної Америки. Намагаючись поєднати китайський і кубинський партизанський досвід із тактикою війни в міських умовах, південноамериканські ліві радикали вдалися до «червоного терору». Так, однією з найвідоміших ліворадикальних організацій стала перуанська «Сендеро Луміносо» («Сяючий шлях»), активісти якої прагнули встановити диктатуру пролетаріату й наблизити «культурну» та світову революцію.

Схожої тактики дій дотримуються ліворадикальні угруповання Гватемали, Гондурасу, Сальвадору й інших південноамериканських країн. Аналогічно діють підпільні колумбійські ліворадикальні групи «Революційні збройні сили Колумбії – Армія народу», «Армія національного визволення», «Народна армія визволення», «Революційна геваристська армія» та ін.

В Азії досить активно функціонувала японська «Червона Армія». Її активісти рішуче засуджували «радянський ревізіонізм», сіонізм та світовий капіталізм. Уважаючи терор ефективним методом просування своїх ідей, вони готувалися до проведення революції в Японії, наслідком чого мав постати «чистий соціалізм». У 2000 р. активісти «Червоної Армії» заявили про саморозпуск своєї організації.

Водночас, попри деструктивні процеси, які відбуваються всередині ліворадикального табору, лівачькі організації продовжують

відігравати, хочі другорядну, але доволі помітну роль у суспільно-політичному житті багатьох країн. Час від часу вони нагадують про своє існування численними маніфестаціями й масовими заворушеннями.

Незважаючи на очевидні загальні відмінності в ідеології, правих та лівих радикалів зближують дуалізм і конфронтаційність світогляду, що впливає з ідей авторитаризму, месіанської обраності та спотвореного патріотизму, висока конфліктність, антикультурні й протиправні методи політичної боротьби тощо. З огляду на це, відкриваються широкі можливості для дифузії протилежних таборів політичних радикалів, які спричинюють виникнення синтетичних форм радикалізму. Надалі це суттєво ускладнить класифікацію радикальних об'єднань, адже в їхніх ідеологічних доктринах химерно поєднуюватимуться антагоністичні ідеї, взаємовиключні гасла й політичні вимоги.

Сьогодні лівий радикалізм являє собою широкий спектр антиетатистських рухів, течій і тенденцій, що відстоюють ідеали безмежної свободи й прагнуть подолати будь-які суспільні та владні ієрархії. Додатково анархисти відстоюють ідею про заміну держави децентралізованими конфедераціями самоврядних комун, заснованих на суспільній власності.

Відбувається суттєва трансформація уявлень лівих радикалів про власну соціальну базу. За їхнім переконанням, пролетаріат уже давно втратив свою революційну сутність, а тому перспективними вважаються студентська молодь, національні меншини та різноманітні маргінальні прошарки населення.

Етика лівого радикалізму є переважно контркультурною. Вона формується на запереченні та відкиданні усталених у суспільстві морально-етичних норм і зразків поведінки. Нова культура, на думку лівих радикалів, має стати справді гуманістичною, вільною від будь-яких «тоталітарних» утисків людини, спрямованою на сприяння її всебічного творчого й інтелектуального розвитку.

Через це традиційна патріархальна сім'я визнається ворожою для ліворадикальної моралі. Ніщо не може стримувати людину, примушувати її до виконання якихось зобов'язань. Тому ліворадикальна етика ґрунтується на теорії «вільного кохання», гендерної рівності, здебільшого толерантного ставлення до сексуальних меншин. Ліві радикали не вбачають особливої загрози для людини у вживанні наркотиків, тютюну й алкоголю. Навпаки, за відсутності стійкої залежності від них ці речовини визнаються своєрідними «стимуляторами творчості».

Характерною ознакою радикалістського світогляду є наявність мортальної тематики. Смерть як припинення фізичного існування

визнається єдино справжнім явищем в «іграшковому», «нешцирому» та «несправжньому» світі. Через це танатофілічний пафос і патетика радикалізму стають глибинним обґрунтуванням і схваленням політичного насильства.

Ліві радикали зазвичай украй критично й агресивно ставляться до легальних комуністичних організацій, уважаючи їх «зрадниками», «опортуністами» та «ревізіоністами». Однак принципова відмінність ідей комуністичних ортодоксів та ліворадикальних груп полягає не в глибині суспільних перетворень, а в обраних методах їх досягнення. Якщо респектабельні комуністичні й соціал-демократичні партії розробляють і намагаються реалізувати стратегію тривалої легальної боротьби за владу, то ліві радикали, навпаки, неспроможні діяти в довгостроковій перспективі. Уся їхня діяльність є імпульсивним, гарячковим акціонізмом. Швидко сягнувши піку своєї граничної активності, ліваки не розуміють, як потрібно діяти далі, починають стрімко втрачати популярність і своїх прихильників, суттєво скорочуючи сферу свого соціально-політичного впливу.

Специфічна діяльність суб'єктів політичного радикалізму вимагає належного ідеологічного й морально-духовного обґрунтування їхньої деструктивної практики. Пульсуюче психоемоційне сприйняття реальності, яке є неодмінним соціально-психологічним компонентом політичного радикалізму, зумовлює, насамперед, схильність радикальних угруповань до еkleктичних способів конструювання власних політичних доктрин. Через це вони відзначаються аморфною структурою та розмаїттям ідейно-культурних засад.

Серед особливостей ідеологічних доктрин лівих радикалів в Україні варто відзначити наявність вагомого впливу західноєвропейських та російських ідей і традицій політичного радикалізму, що поєднуються зі специфічними особливостями вітчизняних соціополітичних реалій.

Лівий радикалізм в Україні представлений значною кількістю ідейно-політичних течій, що виступають із критикою сучасної системи соціально-економічних і суспільно-політичних відносин, метою яких є досягнення революційного оновлення суспільства. Різноманітність їхніх ідеологічних настанов, програмно-політичних доктрин, шляхів філософського осмислення реальності, орієнтації на різноманітні ідейно-культурні джерела зумовлюють появу різних, інколи діаметрально протилежних проєктів перебудови суспільного життя. Характерними ознаками існування ліворадикальних угруповань в Україні є їхня вкрай невисока чисельність, організаційна нестійкість, відсутність

реєстрації в установленому законом порядку, спорадичність участі в реальному політичному житті, схильність до надмірного теоретизування й перенесення діяльності переважно до віртуальної площини. Фактично окремі ліворадикальні об'єднання є своєрідними «гуртками за інтересами», що існують виключно для задоволення специфічних інтелектуальних і культурно-естетичних запитів своїх представників.

Ідеологічні вподобання представників ліворадикальних угруповань значною мірою співвідносяться з віковими категоріями їхніх прихильників. Для представників старшого покоління, більша частина життя яких пройшла в умовах радянської дійсності, властивими є ідеологічний консерватизм, догматизм і доктринерство, орієнтація на історично вичерпані політичні проекти та наявні в суспільстві ностальгічні настрої. Для молоді, що долучається до діяльності ліворадикальних угруповань, навпаки, характерними є застосування авангардних підходів до визначення власних політичних поглядів, тяжіння до недогматизованих ідеологічних дискусій, пошуки «істинного», «справжнього» шляху революційної трансформації суспільства. Через це низка ліворадикальних угруповань в Україні поєднує переважно молодь, для якої участь у таких об'єднаннях є насамперед способом самоствердження в суспільстві, претензією на власну культурну й інтелектуальну оригінальність та самобутність, потребою в пошуках однодумців і створення кола спілкування. Як наслідок, бунтарські настанови молодих лівих радикалів здебільшого мають специфічну екзистенційну, романтизовану природу.

Потреба вияву різних форм протестної активності – від поширення квазіреволюційних ідей до провокування силових сутичок – є результатом інтерпретації буття в межах ліворадикальних доктрин як «абсурдного» та «безсенсового». Через це будь-які суспільні й державні інститути визнаються інструментами поневолення особистості, утиску її творчого потенціалу та можливостей. Тому ідеологічним фетишем будь-якої ліворадикальної доктрини є «революція» як єдино прийнятна форма суспільних перетворень, досягнути яких можливо через емоційний порив, протест, бунт. Діяльність вітчизняних лівих радикалів переважно зосереджується в інтелектуальній площині через переклад, видання й розповсюдження праць класиків різноманітних ліворадикальних доктрин і агітаційно-пропагандистських матеріалів, створення й підтримку в Інтернеті сайтів, чатів, груп у соціальних мережах, де зазвичай проводяться різноманітні ідеологічні дискусії.

Висновки. Незважаючи на транслявання радикальних гасел, представники ліворадикальних угруповань практично не

беруть участі в політичних заходах, що могли б забезпечити їм можливості для входження до владних інститутів із метою реалізації в їхніх межах власних політико-ідеологічних принципів. Питома вага вуличного акціонізму ліворадикальних об'єднань в Україні є відносно незначною через несистемний, спорадичний і спонтанний характер їхньої діяльності.

Перспективами подальших досліджень є розкриття ідеологічних особливостей лівого радикалізму та анархізму в Україні.

Список використаних джерел

1. Баева Л. В. Молодѣжные движения: от пацифизма до экстремизма / Л. В. Баева // Департамент профессионального образования. – 2009. – № 12. – С. 38–47.
2. Витюк В. В. Левый экстремизм и идеал социальной справедливости / В. В. Витюк, С. А. Эфиров // Социальная справедливость и пути ее реализации в социальной политике: Сб. трудов. – В 2-х кн. – М.: АН СССР, Институт социологических исследований, 1982. – Кн. 2. – С. 189–204.
3. Вознюк П. Ф. Молодіжний радикалізм в Україні: чинники ескалації та шляхи попередження небезпечних проявів: аналіт. зап. [Електронний ресурс] / П. Ф. Вознюк // Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. – 2015. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1224/>.
4. Голобуцький О. П. Політичні партії України / О. П. Голобуцький [та ін.]; ред. В. М. Якушик; Національний ун-т «Києво-Могилянська академія», Центр суспільно-політичних досліджень. – К.: Кобза, 1996. – 144 с.
5. Давыдов Ю. Н. Контркультура и кризис социализации молодежи в условиях «общества потребления» / Ю. Н. Давыдов // СОЦИС. – 1977. – № 3. – С. 78–87.
6. Жданова І. Молодь і толерантність в сучасній Україні (національно-етнічний аспект) [Електронний ресурс] / І. Жданова. – 2011. – Режим доступу: http://www.dipsm.org.ua/files/2008/11/article_zhdanova.doc.

Referenses

1. Baeva L. V. Molodėzhnye dvyzheniya: ot patsyfyzma do ekstremyzma / L. V. Baeva // Departament professyonalnogo obrazovaniya. – 2009. – № 12. – S. 38–47.
2. Vytiuk V. V. Levyy ekstremyzm y uideal sotsyalnoi spravedlyvosty / V. V. Vytiuk, S. A. Efyrov // Sotsyalnaia spravedlyvost y puty ee realizatsyy v sotsyalnoi polytyke: Sb. trudov. – V 2-kh kn. – M.: AN SSSR, Ynstytut sotsyolohycheskykh yssledovaniy, 1982. – Kn. 2. – S. 189–204.
3. Vozniuk P. F. Molodizhnyi radykalizm v Ukraini: chynnyky eskalatsii ta shliakhy poperedzhennia nebezpechnykh proiaviv: analit. zap. [Elektronnyi resurs] / P. F. Vozniuk // Ofitsiyniy sait Natsionalnogo instytutu stratehichnykh doslidzhen. – 2015. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/1224/>.
4. Holobutskyi O. P. Politychni partii Ukrainy /

О. Р. Holobutskyi [ta in.]; red. V. M. Yakushyk; Natsionalnyi un-t «Kyievo-Mohylianska akademiia», Tsentr suspilno-politychnykh doslidzhen. – K.: Kobza, 1996. – 144 s.

5. Давыдов Ю. Н. Kontrkultura y kryzys sotsyalyzatsyy molodezhy v usloviakh «obshchestva potrebleniya» / Yu. N. Davыdov // SOTsYS. – 1977. – № 3. – S. 78–87.

6. Zhdanova I. Molod i tolerantnist v suchasni Ukraini (natsionalno-etnichnyi aspekt) [Elektronnyi resurs] / I. Zhdanova. – 2011. – Rezhym dostupu: http://www.dipsm.org.ua/files/2008/11/article_zhdanova.doc.